

ІЩЕНКО МИКОЛА ВІТАЛІЙОВИЧ,

аспірант кафедри кримінального права №1

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: ishchenko.mykola@yandex.ru

ORCID 0000-0003-1841-4220

УДК 343.3/.7:502.7(477)

Безпосередній об'єкт забруднення або псування земель та механізм заподіяння йому шкоди

У статті аналізується безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 239 Кримінального кодексу України, та досліджується механізм заподіяння йому шкоди. Доводиться, що безпосереднім об'єктом забруднення або псування земель є суспільні відносини у сфері охорони і раціонального використання земель. Додатковими обов'язковими об'єктами злочину, про який ідеться, є суспільні відносини, що забезпечують життя чи здоров'я особи. Додатковими факультативними об'єктами можуть бути, наприклад, суспільні відносини власності, господарської діяльності.

Ключові слова: безпосередній об'єкт складу злочину, злочини проти довкілля, забруднення земель, псування земель.

Постановка проблеми. У науці кримінального права України ніхто не заперечує, що об'єкт злочину – це те, на що посягає злочин, чому заподіює певну шкоду [1, с. 87; 2, с. 10; 3, с. 70; 4, с. 14; 5, с. 62]. Але при цьому істотні дискусії тривають стосовно питання про те, чому саме заподіюється шкода злочином.

Для з'ясування того, чому ж конкретно заподіюється шкода при забруд-

ненні або псуванні земель, тобто що є безпосереднім об'єктом цього злочину, звернемось до КК УРСР 1960 р., чинного законодавства про кримінальну відповідальність та робіт науковців.

У КК УРСР 1960 р. не було спеціальної глави, присвяченої злочинам проти довкілля. На той час відповідальність за подібні діяння була передбачена у главі II «Злочини проти соціалістичної власності» (ст. 89 «Умисне

пошкодження або псування державного або суспільного майна», ст. 90 «Необережне пошкодження або псування державного або суспільного майна») та главі VI «Господарські злочини» (ст. 158 «Порушення правил по боротьбі з хворобами та шкідниками рослин», ст. 159 «Потрава посівів та пошкодження насаджень», ст. 163¹ «Порушення законодавства про континентальний шельф СРСР»), главі XI «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» (ст. 227 «Порушення правил по боротьбі з епідеміями», ст. 228¹ «Забруднення моря речовинами, шкідливими для здоров'я людей або для живих ресурсів моря» тощо) [6].

Дійсно, незалежно від форми власності на землю (державна, приватна тощо) при забрудненні або псуванні земель поза волею власника йому заподіюється шкода. Також не виникає сумнівів, що із забрудненою або зіпсованою землею складніше провадити господарську діяльність та вона може негативно впливати на здоров'я людини.

Статтею 13 Конституції України визначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [7].

Водночас ми виходимо із того, що безпосереднім об'єктом злочину є ті суспільні відносини, на які насамперед посягає злочин і яким заподіює шкоду. Такий підхід є правильним і з погляду

побудови Особливої частини Кримінального кодексу України (КК), тому що в іншому випадку в Особливій частині було б усього два розділи – «Злочини проти життя та здоров'я» та «Злочини проти власності», тоді як в Особливій частині КК України виокремлено двадцять розділів саме з урахуванням їх родових об'єктів.

Стан розроблення проблеми. Питання про те, що є об'єктом злочину, досліджували, зокрема, В. І. Борисов, О. А. Герцензон, В. К. Глістін, В. М. Куц, В. Д. Меньшагін, Б. С. Нікіфоров, В. Я. Тацій та ін. Увагу питанню, що є об'єктами забруднення та псування земель, приділили такі науковці: С. Б. Гавриш, О. В. Кришчевич, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, В. О. Навроцький, Н. В. Нетеса, А. М. Притула, А. М. Шульга та ін.

Мета статті полягає у науково обґрунтованому наданні визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 КК України, та у дослідженні механізму заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту зазначеного злочину.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що робота С. Б. Гавриша «Основні питання відповідальності за злочини проти природного середовища» (1994) була першим в Україні монографічним дослідженням основних кримінально-правових проблем відповідальності за екологічні злочини, де була запропонована модель глави КК України «Екологічні злочини» [8, с. 10, 14]. Е. М. Жевлаков ще раніше – у 1991 р. запропонував модель глави КК Російської Федерації «Екологічні злочини» [11, с. 41].

З прийняттям КК України 2001 р. і віднесенням злочину, що досліджується, до злочинів проти довкілля, дискусії щодо родового та безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 КК України, зведені до розмежування термінів «довкілля» та «навколишнє природне середовище» при розгляді родового об'єкта та до більш повного чи більш стислого розуміння безпосереднього об'єкта в межах родового.

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини, яким заподіює або може заподіяти шкоду конкретний злочин [21, с. 34].

В. Я. Тацій справедливо зазначає, що найбільш істотне значення для правотворчої та правозастосовної діяльності має безпосередній об'єкт злочину [31, с. 147].

Під безпосереднім об'єктом злочину розуміють окремі суспільні відносини (правовідносини, інтереси, цінності, блага тощо), які порушуються тим чи іншим злочином і задля охорони яких існує певна стаття Особливої частини КК України [22, с. 163]. У цьому визначенні не можна погодитися з ототожненням суспільних відносин та правовідносин, інтересів, цінностей, благ тощо.

Безпосередній об'єкт – ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК України і яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [16, с. 115].

В одній з останніх робіт В. Я. Тацій з питань об'єкта злочину зазначається, що безпосередній об'єкт – ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримі-

нального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки такого складу [31, с. 147].

Основний безпосередній об'єкт – ті суспільні відносини, той інтерес, котрий законодавець, створюючи норму, намагався поставити під охорону кримінального закону у даному випадку. Саме мета безпосередньої і переважної охорони того чи іншого суспільного інтересу, якої прагне досягти законодавець при виданні норми, дозволяє з достатньою визначеністю виокремити основний безпосередній об'єкт злочину [27, с. 213].

Щодо визначення як основного безпосереднього, так і додаткових об'єктів забруднення або псування земель у науковців немає єдності поглядів.

С. Б. Гавриш об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК України, визнає екологічно безпечний стан, який визначає придатність для їх використання за призначенням [23, с. 408]. Однак більш точно було зазначати, що це *безпосередній* об'єкт злочину.

А. М. Шульга основним безпосереднім об'єктом злочинного забруднення або псування земель вважає нормальний природний стан ґрунтового покриву земель як обов'язкову ознаку екологічної безпеки [9, с. 105]. По-перше, не можна погодитися з ототожненням земель та ґрунтового покриву земель. Проте, що поняття «земля» і «ґрунт» не збігаються, можна зробити висновок зі змісту статей 162 та 168 Земельного кодексу України (ЗК), де самостійними об'єктами правової охорони передбачені землі (ст. 162) та ґрунти (ст. 168). У ч. 1 ст. 168 ЗК України зазначено, що ґрунти земельних ділянок є об'єктом

особливої охорони. Ґрунти визнаються складовою частиною земель будь-якої категорії [12]. По-друге, зайвим вважаємо вказівку на стан ґрунтового покриття як ознаку екологічної безпеки (виражена словами «як обов'язкова ознака екологічної безпеки»), тому що ця вказівка замість конкретизації суспільних відносин не виправдано розширює їх. Відбувається спроба зайвий раз довести очевидне – без землі екологічна безпека неможлива, це аксіома. По-третє, складно визначити, де «нормальний природний стан ґрунтового покриття земель», які критерії для цього визначення.

Н. Ю. Цвіркун основним безпосереднім об'єктом безгосподарського використання земель (ст. 254 КК України) визнає нормальний природний якісний стан ґрунтового покриття земель як невід'ємного елементу довкілля. Додатковими безпосередніми об'єктами було запропоновано вважати: по-перше, сферу повноцінного та раціонального господарського використання корисних властивостей землі, по-друге, право власності на землю [14, с. 8, 9]. Вважаємо, що використання терміна «повноцінного» не містить змістовного навантаження, тому є зайвим. Водночас суспільні відносини власності та у сфері господарської діяльності можна вважати додатковим факультативним об'єктом злочину, що досліджується. Наприклад, забруднення або псування земель може перешкодити продажу будинку з земельною ділянкою (школа заповнюється суспільним відносинам власності) або здійсненню підприємницької діяльності (забруднення земельної ділянки з посівами може зупинити роботи зі збору врожаю та його продаж), яка

є частиною господарської діяльності, тобто шкода буде заподіяна суспільним відносинам у сфері господарської діяльності. Разом із тим цілком можлива ситуація, коли шкода одночасно заподіюється і суспільним відносинам власності, і суспільним відносинам у сфері господарської діяльності.

І. І. Митрофанов та А. М. Притула основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК України, вважають суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок раціонального використання, захисту і відтворення земель як складової природної екосистеми, тісно пов'язаної з іншими елементами довкілля [13, с. 49].

З погляду О. В. Кришчевич, за своїм безпосереднім об'єктом усі злочини проти довкілля можуть бути поділені на такі групи: 1) злочини проти екологічної безпеки (статті 236, 237, 238, 253 КК України); 2) злочини у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря (статті 239, 239¹, 239², 240, 241 і 254 КК України); 3) злочини у сфері охорони водних ресурсів (статті 242, 243 і 244 КК України); 4) злочини у сфері лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу (статті 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252 КК України) [15, с. 389]. Це хибне твердження, оскільки: по-перше, безпосереднім об'єктом є не злочини, а суспільні відносини у певній сфері; по-друге, безпосереднім об'єктом забруднення або псування земель не можна вважати атмосферне повітря, адже при вчиненні цього злочину шкода, насамперед, заподіюється суспільним відносинам у сфері охорони і раціонального використання земель, а не атмосферного повітря.

Н. О. Лопашенко, надаючи кримінально-правовий аналіз злочинів проти довкілля, досліджує лише родовий та видовий об'єкти, а про безпосередній об'єкт не згадує взагалі [20, с. 23–31]. Вважаємо це неповним кримінально-правовим аналізом злочинів проти довкілля.

Н. В. Нетеса основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 240 КК України, пропонує вважати суспільні відносини у сфері охорони й раціонального використання надр [10, с. 268].

У судовій практиці у вирокх за ст. 239 КК України часто вказується, яка матеріальна шкода заподіяна злочиним. Так, у вирокі Куйбишевського районного суду м. Донецька від 07.12.2012 р. суд кваліфікував скоєне за ч. 2 ст. 239, ч. 1 ст. 172 КК України та встановив заподіяння матеріальної шкоди на суму 6 429 758 грн. Інший приклад. Вироком Інгулецького районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 27.12.2012 р. суд кваліфікував скоєне за ч. 1 ст. 239 КК України та встановив заподіяння матеріальної шкоди на суму 247 149 грн 86 коп. [29].

На наш погляд, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК України, є суспільні відносини у сфері охорони і раціонального використання земель. Це визначення є найбільш прийнятним, тому що пояснює, для охорони яких конкретно суспільних відносин створена ст. 239 КК України, на відміну від багатьох інших визначень не містить зайвої інформації.

Разом із тим шкода заподіюється не лише основному безпосередньому об'єкту, але й іншим об'єктам. Особливістю складу злочину, передбаченого

ст. 239 КК України, є його *поліоб'єктність* (тобто здатність спричинити шкоду відразу кільком групам суспільних відносин), що вимагає встановлення основного і додаткових безпосередніх об'єктів.

Н. Ю. Цвіркун додатковими безпосередніми об'єктами безгосподарського використання земель (ст. 254 КК України) пропонує вважати: по-перше, сферу повноцінного та раціонального господарського використання корисних властивостей землі, по-друге, право власності на землю [14, с. 9]. Вважаємо, що не право власності, а відносини власності можна вважати додатковим факультативним об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК України.

І. І. Митрофанов та А. М. Притула додатковими обов'язковими об'єктами злочину, передбаченого ст. 239 КК України, вважають життя і здоров'я людини, додаткові факультативні об'єкти не виокремлюють [13, с. 49].

А. М. Шульга додатковими обов'язковими об'єктами злочину, передбаченого ст. 239 КК України, вважає життя і здоров'я людини, а додатковим факультативним об'єктом – сферу господарської діяльності, що здійснюється у процесі використання земель [9, с. 101]. Погоджуючись з А. М. Шульгою щодо додаткового обов'язкового об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 КК України, вважаємо, що не лише суспільні відносини у сфері господарської діяльності є додатковим факультативним об'єктом цього злочину, але й відносини власності та безпеки виробництва.

Зокрема, якщо власник внаслідок забруднення або псування земель не може реалізувати своє право власності,

гарантоване Конституцією України та Цивільним кодексом України, відбувається заподіяння шкоди суспільним відносинам власності. Однак у зв'язку з тим, що шкода відносинам власності заподіюється не щоразу та водночас із забрудненням або псуванням земель, суспільні відносини власності – додатковий факультативний об'єкт злочину, передбаченого ст. 239 КК України.

Додатковими обов'язковими об'єктами злочину, передбаченого ст. 239 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують життя чи здоров'я особи. *Додатковими факультативними об'єктами* можуть бути суспільні відносини власності, господарської діяльності.

Аналіз *механізму заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту злочину* необхідний для розуміння впливу злочину на певні суспільні відносини. Слід зазначити, що одні дослідники злочинів у сфері довілля аналізують механізм заподіяння шкоди безпосереднім об'єктам злочинів проти довілля [10, с. 66–69; 17; 30, с. 77], інші – не аналізують його взагалі [9; 13].

У філософській і правовій науці найбільш поширена думка, згідно з якою структурними елементами суспільних відносин є:

- 1) суб'єкти (носії) відносин;
- 2) предмет, з приводу якого існують відносини;
- 3) соціальний зв'язок (суспільно значима діяльність) як зміст відносин.

Структура будь-яких суспільних відносин завжди незмінна. Включення в структуру яких-небудь інших, органічно не властивих їй елементів (наприклад, зовнішніх умов виникнення від-

носин), як і виключення з її складу будь-якого його обов'язкового елемента, веде до того, що відношення втрачається як таке, зникає чи підмінюється якимись іншими, більш загальними поняттями. У той же час, розглядаючи структуру суспільних відносин, слід відмітити, що вона являє собою не просту суму складових її частин, а цілісну систему елементів, які її утворюють і які відповідним чином взаємозалежні і взаємодіють між собою [19, с. 66–78; 21, с. 37; 24, с. 64–85; 25, с. 11].

До складу будь-яких суспільних відносин входять їх суб'єкти (учасники відносин). Безсуб'єктних відносин у реальній дійсності не існує. Якщо немає учасників відносин, то немає і самих відносин, які завжди являють собою певний соціальний зв'язок між самими учасниками. Суб'єктами суспільних відносин можуть виступати сама держава, різні об'єднання громадян, юридичні та фізичні особи.

Встановлення учасників суспільних відносин, або (що одне й те саме) його суб'єктного складу, а також їх соціальних функцій у самих відносинах у багатьох випадках дає змогу визначити ті суспільні відносини, які виступають об'єктом того чи іншого злочину. Цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах нерідко використовує і сам законодавець як для визначення меж чинності кримінального закону, так і для вказівки на ті суспільні відносини, які є об'єктом конкретного злочину. Отже, правильне визначення суб'єктного складу і з'ясування соціальної ролі особи в ньому не тільки сприяє визначенню кола тих відносин, які охороняються конкретною кримінально-правовою

нормою, а й дозволяє з'ясувати їх зміст, оскільки в соціальних функціях особи відображаються як зміст, так і характер соціальних зв'язків у відносинах. До складу будь-яких суспільних відносин входять їх суб'єкти (носії, учасники відносин) [26, с. 30; 28, с. 102].

Визначення суб'єктного складу охоронюваних суспільних відносин і їх функцій дозволяє також установити механізм заподіяння шкоди об'єкту. Сам «механізм» заподіяння шкоди охоронюваним відносинам може бути різний. В одних випадках шкода об'єкту завдається шляхом безпосереднього впливу на самого суб'єкта суспільних відносин (наприклад, вбивство, тілесне ушкодження), а в інших – таку шкоду завдає сам суб'єкт, який є безпосереднім учасником охоронюваних суспільних відносин. При вчиненні злочину самим учасником суспільних відносин шкода заподіюється шляхом виключення себе із цих суспільно корисних і охоронюваних кримінальним законом відносин [31, с. 65, 66]. Це є характерним і для суспільних відносин, так званих «поліоб'єктів». Щодо останніх, то відповідні відносини мають складну (багаторівневу) структуру, на певному рівні якої можуть знаходитися відносини власності, або такі, що забезпечують охорону життя та здоров'я людей тощо. Специфікою функцій суб'єктів таких відносин є те, що всі члени (учасники) громади зобов'язані дотримуватися встановлених і визначених у суспільстві правил, що забезпечують загальноприйнятну життєдіяльність людей і нормальну діяльність невизначеного кола підприємств, установ, організацій. При невиконанні ними таких правил здійснюєть-

ся «зсередини» вплив на такі відносини з можливою зміною інших відносин, що є складовою поліоб'єкта як цілого утворення [31, с. 66, 67].

Предметом суспільних відносин називають усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі ці відносини [24, с. 47]. Тому предметом суспільних відносин можуть виступати насамперед різного роду фізичні тіла, річі (природні об'єкти, різні товари чи предмети, що не мають ознак товару), а також сама людина. Відносини, до складу яких входить матеріальний предмет (майно, ліс, водойми та ін.) прийнято називати матеріальними [16, с. 112, 113; 31, с. 84].

У матеріальних відносинах шкода може бути заподіяна шляхом знищення, пошкодження, видозміни, вилучення або заміни їх предмета [31, с. 86].

Предметом суспільних відносин щодо ст. 239 КК України, на наш погляд, є такий природний об'єкт, як земля.

Обов'язковим структурним елементом будь-яких суспільних відносин є *соціальний зв'язок*, котрий розглядається і як зміст самого відношення. Такий висновок обумовлений тим, що сам соціальний зв'язок є немовби дзеркалом внутрішньої структури самих суспільних відносин: у ньому виявляються його сутність і соціальні властивості. Під соціальним зв'язком розуміють, як правило, певну взаємодію, певний взаємозв'язок суб'єктів. Тому соціальний зв'язок притаманний тільки людині і являє собою одну із форм загального зв'язку і взаємодії. Ззовні соціальний зв'язок найчастіше виявляється в різних формах людської діяльності. Форми цієї діяльності можуть бути різноманітні-

ми: нормальна робота підприємств торгівлі, суспільного харчування та підприємств служби побуту; раціональне використання природних ресурсів; забезпечення безпечних умов праці на виробництві; нормальна службова діяльність та ін. У деяких випадках соціальний зв'язок, як і самі суспільні відносини, може існувати не тільки у вигляді діяльності. Він може існувати також у «застиглій», пасивній формі. Наприклад, у вигляді «позицій» людей відносно інших осіб (особи), у формі правового чи соціального статусу громадян, у вигляді соціальних інститутів тощо. Викладене дає змогу зробити важливий у практичному відношенні висновок про те, що для з'ясування сутності соціального зв'язку необхідно встановити зміст діяльності (поведінки) суб'єктів відносин. Соціальний зв'язок як елемент суспільних відносин завжди перебуває у нерозривному зв'язку з іншими структурними елементами суспільних відносин. З одного боку, на його зміст впливають суб'єкти суспільних відносин, оскільки він є певною формою їх взаємодії і взаємозв'язку. З другого боку, його не можна розглядати й у відриві від предмета суспільних відносин, яким завжди виступає те, з приводу чого або у зв'язку з чим виникають і функціонують самі суспільні відносини. Отже, і сам соціальний зв'язок завжди виникає й існує у зв'язку з тими чи іншими предметами суспільних відносин. Тому треба визнати, що соціальний зв'язок завжди має *предметний* характер. Безпредметного соціального зв'язку в суспільстві бути не може. Важливо відзначити і те, що соціальний зв'язок, як і суспільні відно-

сини, завжди має об'єктивний характер. Він завжди існує як щось дане, реальне, наявне і тільки в такому вигляді виступає як елемент об'єкта злочину [16, с. 113, 114].

Шкода основному безпосередньому об'єкту злочину, передбаченого ст. 239 КК України, заподіюється суспільно небезпечним та протиправним діянням – порушенням спеціальних правил, що заподіяло суспільно небезпечні наслідки у виді забруднення або псування земель – основний (проміжний) наслідок та додаткові (похідні) наслідки: створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля (ч. 1); загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки (ч. 2). Шкода зазначеним суспільним відносинам завдається *шляхом розриву соціального зв'язку* між їх суб'єктами, як правило, внаслідок зовнішнього впливу на нього фізичних осіб, які не є учасниками цих суспільних відносин *та/або шляхом видозміни предмета охоронюваних суспільних відносин*.

Суб'єктами відносин, охоронюваних ст. 239 КК України, є працівники, що відповідальні за транспортування, використання, захоронення відходів або порушили конституційну заборону заподіювати шкоду довкіллю, або нераціонально використовують землю, що потягло заподіяння відповідної шкоди довкіллю, з одного боку, та фізичні і юридичні особи, що вступають у суспільні відносини з цими особами з приводу їх діяльності, – з другого. Це можуть бути окремі громадяни, службові особи та ін.

Соціальний зв'язок щодо ст. 239 КК України, на наш погляд, виявляється у поведінці суб'єктів указаних суспіль-

них відносин щодо раціонального використання такого природного ресурсу, як земля.

Висновки. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК України, є суспільні відносини у сфері охорони і раціонального використання земель.

Додатковими обов'язковими об'єктами злочину, про який ідеться, є суспільні відносини, що забезпечують життя чи здоров'я особи. Додатковими факультативними об'єктами можуть бути суспільні відносини власності, господарської діяльності.

Шкода основному безпосередньому об'єкту злочину, передбаченого ст. 239 КК України, заподіюється суспільно небезпечним та протиправним діянням – порушенням спеціальних правил, що заподіяло суспільно небезпечні наслідки у виді забруднення або псування земель – основний (проміжний) наслідок та додаткові (похідні) наслідки: створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля (ч. 1); загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки (ч. 2).

Предметом суспільних відносин щодо ст. 239 КК України, на наш погляд, є такий природний об'єкт, як земля.

Суб'єктами відносин, охоронюваних ст. 239 КК України, є працівники, що відповідальні за транспортування, використання, захоронення відходів або порушили конституційну заборону заподіювати шкоду довкіллю, або нераціонально використовують землю, що потягло заподіяння відповідної шкоди довкіллю, з одного боку, та фізичні і юридичні особи, що вступають у суспільні відносини з цими особами з приводу їх діяльності, – з другого. Це можуть бути окремі громадяни, службові особи та ін.

Соціальний зв'язок щодо ст. 239 КК України, на наш погляд, виявляється у поведінці суб'єктів указаних суспільних відносин щодо раціонального використання такого природного ресурсу, як земля.

Механізм заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту злочину, передбаченого ст. 239 КК України: шкода зазначеним суспільним відносинам завдається шляхом розриву соціального зв'язку між їх суб'єктами, як правило, внаслідок зовнішнього впливу на нього фізичних осіб, які не є учасниками цих суспільних відносин та/або шляхом видозміни предмета охоронюваних суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – 244 с.
2. Бурчак Ф. Г. Кримінальне право / Ф. Г. Бурчак. – К. : Вид-во політ. літ. України, 1966. – 72 с.
3. Кривуля О. М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? / О. М. Кривуля, В. М. Куц // Вісн. ун-ту внутр. справ. – 1999. – № 2. – С. 70–75.
4. Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений / С. Б. Гавриш // Право и политика. – 2000. – № 11. – С. 4–15.
5. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія / Н. О. Гуторова. – Х. : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.

6. Кримінальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
7. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Гавриш С. Б. Основні питання відповідальності за злочини проти природного середовища : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Степан Богданович Гавриш ; Укр. держ. юрид. акад. – Х., 1994. – 39 с.
9. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування : монографія / А. М. Шульга. – Х. : НикаНова, 2013. – 256 с.
10. Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр : монографія / Н. В. Нетеса. – Х. : Право, 2013. – 304 с.
11. Жевлаков Э. Н. Экологические преступления: понятие, виды, проблемы ответственности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Эдуард Николаевич Жевлаков ; Моск. юрид. ин-т. – М., 1991. – 52 с.
12. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
13. Митрофанов І. І. Злочини проти довкілля : навч. посіб. / І. І. Митрофанов, А. М. Притула. – Суми : Унів. кн., 2010. – 206 с.
14. Цвіркун Н. Ю. Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання земель : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Наталія Юріївна Цвіркун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 20 с.
15. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. – К. : Атіка, 2011. – 648 с.
16. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
17. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Валерій Костянтинович Матвійчук ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 33 с.
18. Довкілля як об'єкт кримінально-правової охорони : навч. посіб. / С. В. Діденко [та ін.]. – Х. : Харків юрид., 2009. – 184 с.
19. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацкий. – Харьков : Выща шк., 1988. – 198 с.
20. Лопашенко Н. А. Экологические преступления: социальная опасность и уголовно-правовой анализ / Н. А. Лопашенко // Право и политика. – 2001. – № 9. – С. 23–31.
21. Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник. – Х. : Юрайт, 2012. – 296 с.
22. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
23. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
24. Глистин В. К. Проблемы уголовно-правовой охраны общественных отношений / В. К. Глистин. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. – 128 с.
25. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / М. М. Панов ; наук. ред. д-р юрид. наук, проф., академік АПрН України В. І. Борисов. – Х. : Право, 2009. – 184 с.
26. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 230 с.

27. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е. А. Фролов // Сб. учен. тр. – Свердловск, 1969. – Вып. 10. – С. 184–225.
28. Байда А. А. Уголовная ответственность за незаконную лечебную деятельность : монография / А. А. Байда ; под науч. ред. проф. В. И. Тютюгина. – Харьков : Одиссей, 2009. – 320 с.
29. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
30. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим добувним промислом : монографія / К. М. Оробець. – Х. : Право, 2014. – 256 с.
31. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія / В. Я. Тацій. – Х. : Право, 2016. – 256 с.

References

1. Kudrjavcev V. N. Objektivnaja storona prestuplenija [Objective side of crime] / V. N. Kudrjavcev. – Moskva : Gosjurysdat, 1960, 244 p. [in Russian].
2. Burchak F. G. Kryminal'ne pravo [Criminal law] / F. G. Burchak. – Kiiv : Vydavnytstvo polit. literatury Ukraïny, 1966, 72 p. [in Ukrainian].
3. Kryvulja O. M. Chy mozhut' buty suspil'ni vidnosyny ob'jektivom zločynu? [Can be the social relations object of crime] / O. M. Kryvulja, V. M. Kuc // Visnyk universytetu vnutrishnih sprav, 1999, №2, P. 70–75 [in Ukrainian].
4. Gavrysh S. B. Teoretycheskye predposylky yssledovanyja objekta prestuplenij / S. B. Gavrysh // Pravo y polytyka, 2000, № 11, P. 4–15 [in Russian].
5. Gutorova N. O. Kryminal'no-pravova ohorona derzhavnyh finansiv Ukraïny [Criminal-law defense of state finance of Ukraine] : monografija / N. O. Gutorova. – Kharkiv : Vyd-vo nac. un-tu vnutr. sprav, 20012001, 384 p. [in Ukrainian].
6. Kryminal'nyj kodeks USSR [Criminal code of Ukrainian Soviet Socialist Republic] : Zakon USSR vid 28 grudnja 1960 r. // Vidomosti Verhov. Rady USSR, 1961, no 2, p. 14 [in Ukrainian].
7. Konstytucija Ukraïny [Constitution of Ukraine] : pryjnjata 28 chervnja 1996 r., no 254k/96-VR // Vidomosti Verhov. Rady Ukraïny, 1996, no 30, p. 141 [in Ukrainian].
8. Gavrysh S. B. Osnovni pytannja vidpovidal'nosti za zločyny proty pryrodnoho seredovyshha [Main questions of responsibility for crimes against environment] : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja dokt. juryd. nauk: spec. 12.00.08 «Kryminal'ne pravo ta kryminologija; vypravno-trudove pravo» / Stepan Bogdanovych Gavrysh ; Ukraïns'ka derzh. juryd. akademija ; nauk. kons. – V. Ja. Tacij. – Kharkiv, 1994, 39 p. [in Ukrainian].
9. Shul'ga A. M. Kryminal'no-pravova ohorona zemel' vid zabrudnennja abo psuvannja [Criminal-law defence of lands from contamination and deterioration] : monografija / A. M. Shul'ga. – Kharkiv : NykaNova, 2013, 256 p. [in Ukrainian].
10. Netesa N. V. Kryminal'na vidpovidal'nist' za porushennja pravyl ohorony abo vykorystannja nadr [Criminal responsibility for violation of rules of defense and usage of lands] : monografija / N. V. Netesa. – Kharkiv : Pravo, 2013, 304 p. [in Ukrainian].
11. Zhevlakov E. N. Ekologicheskye prestuplenija: ponjatye, vydi, problemi otvetstvennosti [Ecological crimes: concept, types, responsibility issues]: avtoref. dys. ... dokt. juryd. nauk: 12.00.08: zashhyshhena 16 janvarja 1992 g. / Eduard Nykolaevych Zhevlakov ; Moskovskij juryd. ynstytut. – Moskva, 1991, 52 p. [in Russian].
12. Zemel'nyj kodeks Ukraïny [Land's code of Ukraine] : Zakon Ukraïny vid 25 zhovtnja 2001 r. №2768-III // Vidom. Verhov. Rady Ukraïny, 2002, no 3-4, p. 27 [in Ukrainian].
13. Mytrofanov I. I. Zločyny proty dovkillja [Crimes against environment] : navch. posibnyk / I. I. Mytrofanov, A. M. Prytula. – Sumy : Universytets'ka knyga, 2010, 206 p. [in Ukrainian].
14. Cvirkun N. Ju. Kryminal'na vidpovidal'nist' za bezgospodars'ke vykorystannja zemel' [Criminal responsibility for wasteful usage of lands] : avtoreferat dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.08: zahyshhena 22 veresnja 2012 r. / Natalija Jurii'vna Cvirkun ; Harkivs'kyj nac. un-t vnutr. sprav ; nauk. ker. – A. M. Shul'ga. – Kharkiv, 2012, 20 p. [in Ukrainian].

15. Kvalifikacija zlochyniv, pidslidnyh organam vnutrishnih sprav [Qualification of crimes under investigation bodies of internal affairs] : Navch. posibnyk / za zag. red. V. V. Kovalenka; za nauk. red. O. M. Dzhuzhyta ta A. V. Savchenka. – Kiiv : Atika, 2011, 648 p. [in Ukrainian].
16. Kryminal'ne pravo Ukraïny: Zagal'na chastyna [Criminal law of Ukraine: Common part] : pidruchnyk / V. I. Borysov, V. Ja. Tacij, V. I. Tjutjugin [ta in.] ; za red. V. Ja. Tacija, V. I. Tjutjugina, V. I. Borysova. – 5-te vyd., pererobl. i dopov. – Kharkiv : Pravo, 2015, 528 p. [in Ukrainian].
17. Matvijchuk V. K. Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: problemy zakonodavstva, teorii ta praktyky [Criminal-law environmental protection: problems of legislation, theory and practice] avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.08: zakhyschena 22 hrudnia 2008 r. / V. K. Matvijchuk. – Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy; nauk. kons. – A. A. Muzyka. – Kyiv, 2008, 33 p. [in Ukrainian].
18. Dovkillia yak ob'ekt kryminalno-pravovoi okhorony [Environment as an object of criminal protection] : navch. posibnyk / S. V. Didenko [ta in.]. – Kharkiv : Kharkiv yuryd., 2009, 184 p. [in Ukrainian].
19. Tatsyi V. Ya. Ob'ekt y predmet prestupleniya v sovetskom uholovnom prave [Object and matter of crime in the Soviet criminal law] / V. Ya. Tatsyi. – Kharkov : Vishcha shk., 1988, 198 p. [in Russian].
20. Lopashenko N. A. Ekolohycheskye prestupleniya: sotsyalnaia opasnost y uholovno-pravovoi analiz [Environmental crime: the social danger and criminal legal analysis] / N. A. Lopashenko // Pravo y polytyka, 2001, № 9, P. 23–31. [in Russian].
21. Borysov V. I. Kryminalna vidpovidalnist za porushennia pravyl bezpeky pid chas vykonannia robiz z pidvyshchenoiu nebezpekoiu [Criminal responsibility for the violation of the rules of safety while fulfilling risky jobs] : monohrafiia / V. I. Borysov, G. S. Krynik. – Kharkiv : Yurait, 2012, 296 p. [in Ukrainian].
22. Ukrainiske kryminalne pravo. Zahalna chastyna [Ukrainian criminal law. Common part] : pidruchnyk / za red. V. O. Navrotskoho. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2013, 712 p. [in Ukrainian].
23. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar [Criminal code of Ukraine. Scientific and practical comment] : u 2 t. / za zah. red. V. Ya. Tatsiia, V. P. Pshonky, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. – 5-te vyd., dopov. – Kharkiv : Pravo, 2013. – T. 2 : Osoblyva chastyna / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in., 2013, 1040 p. [in Ukrainian].
24. Hlystyn V. K. Problemi uholovno-pravovoi okhrani obshchestvennykh otnosheniy [Problems of criminal law protection of public relations] / V. K. Hlystyn. – Leninghrad : Yzd-vo Leninghradskoho unyversyteta, 1979, 128 p. [in Russian].
25. Panov M. M. Kryminalna vidpovidalnist za nezakonni dii z dokumentamy na perekaz, platizhnymy kartkamy ta inshymy zasobamy dostupu do bankivskykh rakhunkiv [Criminal responsibility for illegal acts of remittance documents, payment cards and other means of access to bank accounts] : monohrafiia / M. M. Panov / nauk. red. d-r yuryd. nauk, prof., akademik APPrN Ukrainy V. I. Borysov. – Kharkiv : Pravo, 2009, 184 p. [in Ukrainian].
26. Nykyforov B. S. Ob'ekt prestupleniya po sovetskomu uholovnomu pravu [Object of crime in the Soviet criminal law] / B. S. Nykyforov. – Moskva : Hosiuryzdat, 1960, 230 p. [in Russian].
27. Frolov E. A. Spornye voprosy obshcheho ucheniya ob objekte prestupleniya [Controversial issues of general teaching on the object of crime] / E. A. Frolov // Sbornyk uchenykh trudov. – Sverdlovsk, 1969, Vyp. 10, P. 184–225. [in Russian].
28. Baida A. A. Uholovnaia otvetstvennost za nezakonnuu lechebnuu deiatelnost [Criminal responsibility for illegal medical activity] : monohrafiia / pod nauch. red. prof. Tiutiuhyna V. Y. / A. A. Baida. – Kharkov : Odyssei, 2009, 320 p. [in Russian].
29. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Elektronnyi resurs]. [Unified State Register of court decisions [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: – <http://www.reyestr.court.gov.ua> – Zaholovok z ekrana. [in Ukrainian].
30. Orobets K. M. Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne zainiattia rybnym, zviryntym abo inshym dobuvtym promyslom [Criminal responsibility for illegal occupation of fishing or hunting or other hunting industry] : monohrafiia / K. M. Orobets. – Kharkiv : Pravo, 2014, 256 p. [in Ukrainian].
31. Tacij V. Ja. Ob'ekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi [Object and matter of crime in criminal law] : monohrafiia / V. Ya. Tatsii. – Kharkiv : Pravo, 2016, 256 p. [in Ukrainian].

Ищенко Н. В., аспирант кафедры уголовного права № 1 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков
e-mail: ishchenko.mykola@yandex.ru
ORCID 0000-0003-1841-4220

**Непосредственный объект загрязнения или порчи земель
и механизм причинения ему вреда**

В статье анализируются непосредственный объект состава преступления, предусмотренного ст. 239 Уголовного кодекса Украины. Доказывается, что непосредственным объектом загрязнения или порчи земель являются общественные отношения в сфере охраны и рационального использования земель. Дополнительными обязательными объектами указанного преступления являются общественные отношения, которые обеспечивают жизнь или здоровье лица, а также экологическую безопасность. Дополнительными факультативными объектами могут быть, например, отношения собственности, хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: непосредственный объект состава преступления, преступления против окружающей среды, загрязнение земель, порча земель.

Ishchenko M. V., post graduate student of criminal law number 1 of the Yaroslav the Wise National Law University, Ukraine, Kharkiv
e-mail: ishchenko.mykola@yandex.ru
ORCID 0000-0003-1841-4220

**The Direct Object of Pollution or Damage to Land
and the Mechanism of Injury to the Direct Object of the Crime**

The article analyzes the direct object of the offense under Art. 239 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that the direct object of pollution or damage to land are social relations in the sphere of protection and rational use of lands. Additional mandatory objects specified crimes are social relations that provide life or health of persons, as well as environmental safety. Additional optional objects can be, for example, property relations, economic relations.

Damage primarily direct object of the offense under Art. 239 CC, caused socially dangerous and unlawful act – violation of special rules that caused socially dangerous consequences in the form of pollution or damage to land – the main (intermediate) result and additional (derivatives) consequences, endangering the life, health or the environment (p. 1); loss of life, their mass illness or other grave consequences (p. 2).

The matter of social relations on art. 239 Criminal Code of Ukraine in our view is a natural site as land. Subjects relationship protected by Art. 239 of the Criminal Code of Ukraine, are employees that are responsible for transportation, use, disposal or violated the constitutional prohibition to harm the environment, or inefficiently used land that has caused causing corresponding damage to the environment on the one hand, and natural and legal persons that enter into social relationships with these individuals about their activities – on the other. It can be individuals, officials and others. Social communication on art. 239 Criminal Code of Ukraine in our view is found in the behavior of specified public relations for the rational use of natural resources such as land.

The mechanism of injury to the direct object of the crime under Art. 239 CC: public relations damage inflicted specified by breaking the social link between their subjects, usually as a result of external influence on him of individuals who are not participants of public relations and / or modification of the object protected by social relations.

Key words: direct object of a crime, crimes against the environment, land contamination, damage lands.